

KARI LATVUS

Diakonin virka, diakonian virka vai diakonaatti?

Kirkolliskokous valmistautuu marraskuussa 2011 päättämään 'diakonaatista' kirkkohallituksen esityksen pohjalta.¹ Asian ytimessä on diakonian ja kristillisen kasvatuksen työalojen vahvistaminen ja työntekijöiden aseman selkiyttäminen. Tässä yhteydessä yhdeksi keskeiseksi teemaksi on noussut terminologia. Kirkkohallituksen esityksen mukainen ilmaus 'diakonaattiin vihkiminen' ei nimittäin sovi piispainkokoukselle.² Piispainkokous ehdottaakin pitäytymistä Suomessa nykyisin käytössä olevaan termiin 'diakonian virka', koska sana 'diakonaatti' viittaa diakonien joukkoon, ei varsinaiseen vihkimysvirkaan. Kuitenkaan nykyisin käytössä oleva ja piispainkokouksen ehdottama ilmaisu 'diakonian virka' ei ole ongelmaton. Vaikka korva onkin jo totunut tähän ilmaukseen, olisi syytä valita kolmas tie etsittäessä yhteistä nimeä diakoniatyöntekijöille ja nuorisotyönohjaajille. Tulisi puhua diakonin virasta. Miksi?

Nykyisin diakonia-käsite viittaa työhön köyhien ja kärsivien puolesta ja heidän kanssaan. Diakoniaa tekevät työntekijät eivät rajaudu pelkästään yksittäiseen työntekijäryhmään tai työalaa vaan diakonia merkitsee myös kollektiivista, kaikkien työntekijöiden ja kristittyjen kutsua ja vastuuta.

Diakonia-johdannaisten sanojen synty- ja kehityshistoria on monipolvinen ja pitkä. Yhtäältä kirkossa on tunnettu Uuden testamentin ajalta ja varhaiskirkosta asti diakonien ryhmä (perusmuoto *diakonos*). Vastoin aiemmin vallinnutta käsitystä

diakonit eivät olleet ennen reformaatiota erityisiä karitatiiviseen työhön omistautuneita tai sitä ensisijaisesti tekeviä työntekijöitä. Diakonit ovat tehneet toki työssään lähimmäisenrakkauteen ja auttamiseen liittyviä tekoja, mutta eivät sen enempää kuin presbyteerit tai episkopokset. Diakoni erityisenä karitatiivisena toimena syntyi vasta reformaation myötä ja tuli laaja-alaisesti käyttöön 1800-luvulla. Tällaista uutta, viimeaikaiseen tutkimukseen perustuvaa käsitystä edustavat allekirjoittaneen lisäksi muun muassa John N. Collins ja Anni Hentschel. Näkemykselle on olemassa vahvat ja selkeät perustelut historiallisissa lähteissä.³

Toisaalta kirkon olemukseen on aina kuulunut vähäväkisistä, köyhistä, sairaista ja puutteessa elävistä huolehtiminen. Ilman tätä ominaisuutta tuskin koko kristinuskoakaan tunnettaisiin. Kirkon tunnusmerkki ja keskeinen tehtävä on evankeliumin tekeminen todeksi köyhien ja puutteenaisten elämässä. Tähän kutsutaan jokaista kristittyä, diakonia, pappia ja piispaa. Lisäksi on luontevaa, että tämän tehtävän toteuttamisessa ovat mukana myös siihen erityisesti koulutetut työntekijät.

Sana diakonia tunnetaan Uuden testamentin kreikassa, mutta sillä ei ollut samaa karitatiivista erityismerkitystä kuin minkä se sai myöhemmin. Uudessa testamentissa sanalla tarkoitetaan erilaisia valtuutuksia ja tehtäviä, joista vain osa kuvaa myös lähimmäisen aineellista auttamista. Nämä kohdat ovat kuitenkin poikkeuksia päälinjasta. Vastoin laa-

jalle levinnyttä otaksumaa karitatiivisen diakonian käsite ei vakiintunut Uuden testamentin aikana, varhaiskirkossa tai reformaatiossa vaan ilmaantui eurooppalaiseen keskusteluun Saksassa 1850-luvulla, täsmällisemmin vuoden 1856 niin sanotussa Monbijou-konferenssissa Berliinissä.⁴ Sana diakonia (karitatiivisessa merkityksessään) johdetaan siis 1800-luvulla vaikuttaneiden diakonissojen ja diakonien työstä. Käsite vakiintui nykyiseen merkitykseensä 1800- ja 1900-luvuilla.

Miten käsitettä käytetään Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkkolaissa? Nykyinen kirkkolaki ja järjestys käyttävät ilmausta 'diakonian virka': "seurakunnassa tulee olla – vähintään yksi kanttorin ja yksi diakonian virka" (KJ luku 6, § 9, 1) ja "Diakonian viran kelpoisuusehtona on piispainkokouksen hyväksymä tutkinto" (KJ luku 6, § 49). Näiden ilmausten taustalla on puolen vuosisadan mittainen kehitys. Vielä vuoden 1944 kirkkolain § 287 käyttää ilmaisua 'diakonin ja diakonissan toimi'. Myös Eino Sormunen käyttää vastaavaa terminologiaa oppikirjoissaan *Diakonian oppikirja* (1938) sekä *Diakonian käsikirja* (1952). Seuraava käsitettä koskeva kehitysvaihe ilmenee kahta vuosikymmentä myöhemmin. Käsite 'diakonian virka' tuli suomalaisen kirkkolainsäädäntöön vuonna 1964, jolloin sitä käytettiin yleisotsakkeena, mutta ei vielä osana lakitekstiä: "C. Diakonian virka". Tätä seuraa pykälä (§ 263), jossa esiintyvät ilmaisut 'diakonin ja diakonissan virka'.

Muuttuneen terminologian taustalla oli piispainkokouksen käynnistämä työskentely. Työ tapahtui toimikunnassa, jonka laajennettu piispainkokous oli asettanut vuonna 1963 tutkimaan diakonian ajankohtaista tilannetta ja diakoniatyöntekijäin koulutusta. Toimikunnan työn tulokset on julkaistu teoksessa *Diakonia ja muuttuva yhteiskunta* (1970).

On erittäin mielenkiintoista, että suomalainen muutos tapahtui samaan aikaan katolisen kirkon diakonin virkaan liittyvän uudistuksen kanssa. Katolisessa kirkossa pitäydettiin kuitenkin perinteisessä terminologiassa ja puhuttiin edelleen diakonin virasta, ei diakonian virasta. Sama ilmaus, diakoni, on ollut käytössä myös anglikaaneilla ja ortodokseilla. Viimeisten vuosikymmenien kansainvälisenä trendinä on ollut korostaa diakonin viran karita-

tiivista puolta. Näin on ollut myös niissä kirkkoissa, joissa diakonien työ ei 1800-luvulla alkaneen trendin mukaan ole aiemmin kohdentunut karitatiivisiin tehtäviin.

Suomessa kehitys johti lopulta siihen, että vuoden 1986 kirkkolakiin (§ 263) tuli maininta, että "jokaisessa seurakunnassa tulee olla *diakonian virka*, jonka haltijana on diakoni tai diakonissa". Terminologinen muutos viittaa siihen, että on haluttu löytää käsite, jolla on mahdollista kuvata sekä diakonin että diakonissan toimia. Kirkkolain muutosten perusteella ilmaus 'diakonian virka' on Suomessa varsin hiljattain syntynyt uusi termi.

Oletettavasti lainsäädäntöprosessissa ja taustalla olevassa teologisessa valmistelussa on kaiken aikaa mielletty, että diakonin virka ja diakonian virka ovat yksi ja sama asia. Tämänkaltainen mielikuva on mahdollistanut terminologisen liukumien ilman, että siihen on edes kiinnitetty huomiota. Ajattelu on perustunut perinteiseen käsitykseen diakonin viran historiasta ja tuolloin tutkimuksessa vallinneesta konsensuksesta.

Vaikka terminologinen ero diakonian viran ja diakonin viran välillä ei vaikuta kovin merkittävältä, on se kuitenkin sitä. Ajankohtainen näyttö asiasta saatiin keväällä 2011. Tällöin kirkkohallituksen esityksessä kirkolliskokoukselle hylättiin käsite diakonin virka, johon Heikki Kotilan johtama työryhmä oli päätenyt.⁵ Sen sijaan kirkkohallitus esitti käytettäväksi ilmausta diakonaatti perustellen, että "[t]ermit diakonian virka ja diakoninvirka viittaavat suppeasti vain karitatiiviseen diakoniaan".⁶

1 Kirkkohallituksen esitys 2/2011 kirkolliskokoukselle: Diakonaattia koskevien säännösten lisääminen kirkkolaikiin ja kirkkojärjestykseen.

2 Piispainkokouksen lausunto 2/2011 kirkolliskokoukselle: Diakonaattia koskevien säännösten lisääminen kirkkolaikiin ja kirkkojärjestykseen.

3 Katso esimerkiksi Latvus 2008; 2010.

4 Asiaa kuvataan artikkelissani Latvus 2011, 164–188.

5 *Diakoninvirka* 2008.

6 Kirkkohallituksen esitys 2/2011 kirkolliskokoukselle: Diakonaattia koskevien säännösten lisääminen kirkkolaikiin ja kirkkojärjestykseen, 12.

Kirkkohallituksen väite on heikosti perusteltu ja harhaanjohtava, jos sitä tarkastellaan diakoniakäsitteen alkuperää käsittelevien historiallisten tekstien valossa.

Entä mitä tulisi ajatella ilmauksesta diakonian virka? Kyseinen ilmaus on erittäin myöhään syntynyt terminologinen yhdistelmä suomalaisessa kirkollisessa kielenkäytössä. Toisin kuin piispainkokous ilmaisee, kyseessä ei ole ”klassinen ja vakiintunut termi”. Ilmauksessa ’diakonian virka’ sanat diakonia ja diakoni sekoitetaan usealla eri aika- ja merkitystasolla.

Ilmaus ’diakonin virka’ on Suomessa mielletty erityisesti sosiaalis-karitatiiviseksi viraksi ja tällä perusteella kirkkohallitus luopui siitä keväällä 2011 ja käytti sen sijaan heikosti perusteltavaa sanaa ’diakonaatti’. Diakonaatti on erilaisten diakonien (esimerkiksi diakoni, alidiakoni, kardinaalidiakoni, arkkidiakoni) ryhmän yhteisnimitys. Miten ketään voidaan vihkiä yleisesti johonkin ryhmään, jos henkilöä ei vihitä lainkaan diakoniksi? Edelleen näyttää siltä, että kirkkohallituksen kirkolliskokoukselle tekemä ehdotus on valmisteltu taustahistoriansa osalta puutteellisen tutkimustiedon varassa. Historiallisesti ja teologisesti ei ole olemassa erityisiä perusteita rajata ilmausta diakonin virka pelkästään sosiaalis-karitatiiviseen käyttöön, vaikka Suomessa näin on 1800-luvun mallien pohjalta ajateltu.

Mitä vaihtoehtoja tilanteessa on ja mitä niistä seuraa? Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan seurataan kirkkohallituksen ehdotusta ja päätetään vihkiä nuorisotyönohjaajan ja diakoniatyöntekijän koulutuksen saaneet diakonaattiin. Ajatukseen sisältyy terminologinen epäselvyys, jos Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa vihitään ihmisiä diakonaattiin, mutta kirkossa ei ketään vihitä diakoneiksi. Vastaavaa ratkaisua ei löytyne muista kirkkoista tai mistään historian vaiheesta.

Toisen vaihtoehdon mukaan seurataan piispainkokouksen ehdotusta ja päätetään vihkiä nuorisotyönohjaajan ja diakoniatyöntekijän koulutuksen saaneet diakonian virkaan. Ilmaus diakonian virka jatkaa nykykäytäntöä, mutta on varsin nuori tulokas Suomessa. Käsite ei myöskään ole ekumeenisesti kovin selkeä. Kun ilmaus syntyi Suomessa 1960-luvulla ja otettiin myöhemmin kirkkolakiin,

ei tiedostettu eroa diakonin viran ja diakonian viran välillä. Tämän vaihtoehdon ongelmana on myös se, että nuorisotyöntekijöiden ammattiprofiiliin syntyy ylimääräinen jännite.

Kolmannen vaihtoehdon mukaan vihitään diakoniatyöntekijän koulutuksen saaneet diakoniatyöntekijöiksi ja kirkon nuorisotyöntekijän koulutuksen saaneet kirkon nuorisotyönohjaajiksi. Virallisella ja ekumeenisella tasolla ilmaistaan, että kyseiset ryhmät vastaavat ekumeenisesti diakoneja ja muodostavat siten diakonaattia vastaavan ryhmän.

Neljännän vaihtoehdon mukaan päätetään vihkiä nuorisotyönohjaajan ja diakoniatyöntekijän koulutuksen saaneet diakonin virkaan. Päätös on historiallisesti mielekäs ja ekumeenisesti kommunikoi. Se antaa riittävästi tilaa sekä diakoniatyöhön suuntautuville että myös kristilliseen kasvatustyöhön koulutetuille kirkon nuorisotyönohjaajille. Diakonin viran laajaan historialliseen ja ekumeeniseen perinteeseen mahtuu yhtä hyvin liturgisia, katekeettisia, hallinnollisia kuin myös sosiaalis-karitatiivisia painotuksia.

Viidennen vaihtoehdon mukaan ei kyetä päättämään mitään. Mitään radikaalia romahdusta ei synny, mutta turhauma kyseisten kirkon keskeisten ammattiryhmien parissa kasvaa, näin erityisesti nuorisotyönohjaajien parissa. Hankkeen raukeaminen johtaisi luultavasti pikaisesti kirkon lainsäädäntöä ja hallintoa koskevien lakiehdotusten lisääntymiseen. Näiden avulla pyrittäisiin vähitellen lähestymään samaa päämäärää. Käytännössä sama asia päätettäisiin uudestaan pikapuoliin.

Näistä vaihtoehdoista neljäs on muita selkeästi parempi. Se on selkeä, teologisesti perusteltu ja ekumeenisen kommunikaation näkökulmasta toimivin.⁷

7 Kiitän Osmo Vatasta, Kari Kopperia ja Esko Ryökästä useiden yksityiskohtien kommentoimisesta.

KIRJALLISUUS

DIAKONINVIRKA

2008 *Diakoninvirka*. Kirkkohallituksen 15.8.2007 asettaman työryhmän mietintö Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja C 2008:9. Helsinki.

HISSA, PENTTI I. (TOIM.)

1970 *Diakonia ja muuttuva yhteiskunta*. Helsinki: Kirkon diakoniatuimikunta.

KIRKKOHALLITUKSEN ESITYS

2011 Diakonaattia koskevien säännösten lisääminen kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen. Kirkkohallituksen esitys 2/2011 kirkolliskokoukselle.

KIRKKOJÄRJESTYS

1993 Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055> (käytetty 1.10.2011).

KIRKKOLAKI

1993 Kirkkolaki 26.11.1993/1054. <http://www.edilex.fi/saadokset/lainsaadanto/19931054> (käytetty 1.10.2011)

KIRKON LAKIKIRJA

1950 *Kirkon lakikirja* [vuoden 1944 kirkkolaki]. Toinen täydennetty painos. Helsinki: Kirjapaja.

1964 *Kirkon lakikirja* [vuoden 1964 kirkkolaki]. Kolmas uusittu painos. Helsinki: Kirjapaja.

1986 *Kirkon lakikirja 1986*. Helsinki: Kirjapaja.

LATVUS, KARI

2008 "The Paradigm Challenged: New Analysis of the Origin of *Diakonia*." *Studia Theologica* 62, 142–157.

2010 "Diaconal Ministry in the Light of Reception and Re-Interpretation of Acts 6. Did John Calvin Create Social-Caritative Ministry of *Diaconia*?" *Diaconia. The Journal for the Study of Christian Social Practice* 1/2010, 82–102.

2011 "Karitatiivisen diakoniakäsitteen synty". *Diakoniantutkimus* 2/2011, 164–188.

PIISPAINKOKOUKSEN LAUSUNTO

2011 Diakonaattia koskevien säännösten lisääminen kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen. Piispainkokouksen lausunto 2/2011 kirkolliskokoukselle.

SORMUNEN, EINO

1938 *Diakonian oppikirja*. Sortavala: Suomen kirkon sisälähetysseura.

1952 *Diakonian käsikirja*. 2. täydennetty ja uudistettu painos. Pieksämäki: Suomen kirkon sisälähetysseura.